

partizan Mile, toda trgovski zastopnik tega v svojem življenju ni počel, in zavrne ga tako, da pravi, da z zastavljanjem vprašanj »ni trdnejši v nogah«, kajti »ali se je zgodilo tako, kot si si zamišljal?« — Spričo neuspešnosti Akcije trgovski zastopnik umika svoj angažma iz zgodovinskega dogajanja, to pa v praksi pomeni življenje proti toku zgodovine, t. j. upor zoper takšno zgodovino. Jedro tega upora se ne da poimenovati drugače kot vrednota, ki je v človeku samem, je on sam, in on sam je merilo stvarnosti. Individualizem nasproti kolektivismu, ki ni samo vsota posameznih eksistenc, je tu vrhovni življenjski princip, ki opravičuje početje trgovskega zastopnika. Iz tega zornega kota pa se mu tudi njegova zgodovina kaže v drugačni podobi, ni več osvobajanje, postopno uresničevanje postavljenih vrednot, pa tudi ne nekaj nedoumljivega, nemočno podvrženega zakonom smrti in minevanja: namesto »Po vodi plava mlad in lep mrlič...«, kot se začne ena izmed pesmi Kosovelove Tragedije na oceanu, se pesem trgovskega zastopnika začne dovolj pomenljivo: »Po vagonu plava mlad mrlič...«, kjer je življenje boj za obstanek in morebitna zmaga ni manifestacija Človeka, marveč manifestacija moči: »Kdor ima okovane čevlje, ta zmaguje. In komur se je zmešalo, temu ni najhuje.« »Blodnje« trgovskega zastopnika potemtakem niso naključne, ampak imajo v sebi še drug pomen; očitno so nastale iz doživetja zgodovine in s tem bivanja kot »more«, ki nam uničuje naš mirni življenjski spanec oziroma dremavico, s katero kimamo skozi življenje. Tako niti cilj, ki je samo še pot sama, nima nobenega ovrednotenega razloga zunaj sebe; cilj je v resnici le golo obstajanje in nanj lahko prisegamo ali ga zavrzemo. Trgovski zastopnik tega drugega vsekakor ni storil, čeprav nas ni »na nobenem zemljevidu«. Vse

prej je ostal v svetu stvari, vendar obrnjen od napora, ki bi ga kakorkoli hotel obvladati. To je obramba pred zgodovino, ne pa še tudi njeno zanižanje. To bi lahko dokazovala tudi njegova razpoloženost do slovenstva, ki je prav tako rezultat zgodovinskega dogajanja.

Jože Snoj je kot pisec izrabil precej možnosti modernega romana; in dasi tak roman verjetno vsebuje nekatere prednosti pred klasičnim, se je vendar odrekel totalnosti opisovanja, s katero je ta prezentiral svet; spričo relativnosti časa so tudi besede postale »relativne«, t. j. niso več nedvoumne. Tako se zdi, da bi bil še najboljši roman tisti, ki bi ga bilo moči napisati z »eno« besedo. Zaradi tega je pisanje romana tvegano, še bolj seveda branje, kaj šele pisanje o njem.

J. Horvat

SAŠA VUGA: REKVIEM ZA HEROJI. S pričujočo knjigo* se je naša vednost o literarnem snovanju Saše Vuge, enega najizrazitejših predstavnikov srednje slovenske pisateljske generacije, samo še poglobila: doslej smo Vugo poznali zvečine samo po njegovih proznih objavah, zdaj pa so nam mimo njih na voljo v knjižni obliki še njegove tri igre, nastale v letih 1962—1967 in namenjene radiu in televiziji, ki so se s to izdajo iztrgale minljivosti radijskih valov in projekcije na televizijskem ekranu in tako tudi s pisano besedo dopolnjujejo razsežnosti Vugovega opusa, kakršnega poznamo že doslej iz njegovih proznih tekstov. Seveda to, da so vse tri knjige namenjene dvema novima, še nepreskušena medijema, ki se ju naši literarni ustvarjanci (z redkimi izjemami) nekako po krivici izogibljejo, ni naključnost, ampak zgolj posledica Vugovega dolgotrajnega poklicnega poznavanja radia in televizije, preskušanja njenih izraznih možnosti in iskanja plasiranja nanovo

oblikovanih izpovednih vrednot v okvirih le-teh; in že bežen pretres vseh treh iger nam nazorno izpričuje, da bi se Vugov ustvarjalno-domišljjski svet že zavoljo svoje notranje naravnosti težko prilagodil klasičnemu tipu gledališke in zakonistostim njene strogo značene in determinirane dramaturgije. V vseh treh igrah, v Rekviemu za heroji in Baladi o temi (napisanim za televizijo) pa v Bernardku (napisanim za radio), se kaže Vugova pretehtana in domišljena uporaba zakonitosti dramaturgije radijske in televizijske igre, upoštevanje vsega tistega, kar oba tipa drame loči od klasične gledališke stvaritve: v Bernardku je zadobila beseda tisto mesto, ki ji v radijski igri tudi gre, postala je edini tolmač avtorjeve literarne izpovedi, edina ilustracija notranjega in vnanjega dogajanja igre, nosilka esencialnih prvin izpovedne fature, v obeh televizijskih stvaritvah pa ji je odmerjena drugačna vloga, avtor ji prepušča le najnujnejše, zato pa jo

nenehoma dopolnjuje s tistim, česar ni treba izraziti s pomočjo jezika, s tistim, kar je moč predočiti in ponazoriti s sliko; pri tem pa ne gre zgolj za vizualno dopolnilo, ampak za adekvatno kontrapunktiranje vizualnosti in avdialnosti pa za njuno sintetiziranje v enotno umetniško podobo, za tisto, česar s tolikšno nazornostjo in umetniško elokvenco ni moč uporabiti v gledališki igri. Že zasnova in izpeljava vseh treh Vugovih iger nam pričata, da se je avtor dobro zavedal vsega, kar mu dramaturgija radijske in televizijske igre omogoča, da je njune zakonitosti večje izkoristil in jim prilagodil tudi svoj notranji izpovedni svet, da je s pretehtanostjo in domišljenostjo komponiral akcijsko in psihološko fakturo svojih stvaritev in s tem dal obema novima medijema možnost za samostojno, avtohtono umetniško uveljavitev. In že to je odlika pričujoče Vugove knjige, ki je ne kaže prezreti; zakaj vsa tri dela so že s tega gledišča pomemben dosežek v našem literarnem snovanju.

Vugove igre pa pomenijo tudi precejšnjo tematsko novost v avtorjevem dosedanem pisateljskem opusu. Motivno so sicer res še zmerom zasidrane v medvojnem in povojnem času (ta povojni čas pa je mišljen seveda le kot odvzem vojnega doživetja), se pravi v svetu, ki je bil tudi doslej zvečine navzoč v Vugovem ustvarjanju, vendar niso več v toliki meri vezane na posoški svet, ki ga je Vuga v svojih delih ves čas skoraj dosledno upodabljal (edina izjema v tem je nemara Bernardek, ki kaže tudi motivno nekatere podobnosti z Zarjavelimi medaljami, če ne drugače, pa vsaj po notranji fakturi naslovnega junaka). Svet, ki ga obravnavajo pričujoče tri igre, je splošnejši, razsežnejši, Vuga s pretanjenim posluhom odbira ključne situacije, ki iz njih gradi akcijsko in izpovedno zasnovo svojih iger, prav v teh situacijah pa se lahko konflikti samega

dramskega dogajanja izostrijo do kraja, zgolj s svojo akcijsko nazornostjo, ki je brez slehernega narativnega pojasnjevanja; prav to pa daje tudi Vugovim izpovednim poantom splošnejšo veljavo, ki zaživi, v notranji sklenjenosti njegovega domišljjskega sveta brez lokalne determiniranosti. Tako je v Rekvieumu za heroji, kjer se Vuga z napeto akcijsko zgodbo uspešno izogiblje skoraj obveznega pavšaliziranja in črnobelega slikanja, kakršno je zvečine v navadi pri takih delih drugih avtorjev, čeprav delujejo posamične scene prav v tej igri že zmerom nekoliko hotene in skonstruirane (najnazornejši zgled za to je dialog med Markom in Miluto, ki ima sicer svojo dramaturško funkcijo, vendar se po izpeljavi v marsičem odmika od dosledne askeze in nedeklerativnosti drugih prizorov), tako je v Baladi o temi, kjer je grozljiva igra med življenjem in smrtjo, kakor se nam razodeva iz skupnega nemškega častnika in dveh lagersašev, le notranja prispodoba za nenehno igro med življenjem in smrtjo v vnanjem, velikem svetu, kot se nam razkrije v koncu, ko nemška uniforma prinese Primožu smrt, tako je naposled tudi v Bernardku, kjer banalno, efemerno vedenje vaške »gosposke« in vaških prebivavcev zničuje in dementira heroično preteklost. V vseh treh igrah so konfliktne situacije, kot smo že omenili, ostro izrisane in profilirane, iz njih raste tudi psihološka faktura Vugovih junakov, ki je zamišljena in izpeljana učinkovito in prepričljivo, v obeh teh prvinah Vugove dramaturgije pa oscilira tudi njegov izpovedni svet, ki se nam razodeva v zreli, odtehtani umetniški podobi.

In tu smo pri jedru vseh treh Vugovih iger in pri njihovi osrednji dragocenosti: skoz svoj pisateljski svet in projekcije le-tega v kruto življenjsko resničnost nam govori avtor o eksistenencialni stiski človeka v hudih preskušnjah, kakršne je postavila predenj

vojna z vsemi svojimi strahotnimi zapleti in razpleti. Vuga nam nepatetično, psihološko in umetniško prepričljivo predočuje človekov odziv na to strašno doživetje, predočuje nam njegove moralne stiske in njihove razrešitve, predočuje nam človeško veličino in človekovo majhnost med mlinskimi kamni groze in strahote, ki sta zunaj njega in ju je mogoče samo z izrednim naponom preokreniti v drugo smer ter ju zničiti za zelo kruto ceno. Tema ni nova, doživela je že celo vrsto upodobitev v našem književnem snovanju, toda Vuga je spregovoril o nji nanovo, z ostro, brezobzirno kritičnostjo, hkrati pa tudi z nadrobnim in prepričljivim dokazom veličine človekovega boja zoper od zunaj determinirano in uravnavano usodo. In v vseh treh delih se kaže tudi avtorjeva izredna moralna angažiranost pri razreševanju moralnih in psiholoških konfliktov, ki jih razodevajo njegove igre, njegovo navzočnost je čutiti ves čas, pa četudi se umika za navidez objektivno, brezosebno prikazovanje, ki je eden poglobitvinih postulatov dramskega pisanja. Toda doživetje vojne in povojnih anomalij je v Vugi tako močno zasidrano, da je z njegovo moralno angažiranostjo prežarjena skoraj sleherna beseda Vugovega teksta; in ta angažiranost ni niti najmanj patetično preveličujoča, ampak preprosta, človeško prepričljiva in avtentična. O tem pričajo vse formalne prvine Vugovih iger.

Pravzaprav je težko ocenjevati celotno podobo nekega za uprizarjanje namenjenega dela, ne da bi pri tem ocenjeval tudi samo uprizoritveno nadgradnjo tega dela, ne da bi pri tem premeril zadostnost ali pa nezadostnost pisateljeve uprizoritvene predloge. Tako je tudi v pričujočem primeru: zakaj Vugove igre so že po svoji naravi *pretextes*, ki čakajo na to, da jim bodo dokončno podobo dali ustvarjalna režiserjeva roka pa umetniški napon interpretov, ki čakajo na uresničitev

vseh tistih notranjih ritmov in psiholoških detajlov, ki so v samem besedilu in opisu vizualne akcije zgolj nakazani. Odmisliti si literarno predlogo od uprizoritvene nadgradnje je skoraj nemogoče, in prav zategadelj je tudi ta ocena le bolj nekak poskus predelitve in tematiziranja posamičnih prvin Vugove dramatike. A na srečo je pri Vugi že sama pisana beseda toliko ilustrativna, da omogoča ustvaritev precéj dokončne podobe o avtorjevem izpovednem svetu in prav tako dokončno presojo umetniške in literarne vrednosti same tekstovne predloge. In prav zato lahko ugotovimo, da sodi Vugov radijskotelevizijski dramski opus po svojih literarnih značilnostih v vrh našega pisanja za ta medija. Upajmo, da bomo še kdaj doživeli vnovično srečanje z realizacijami vseh treh iger, predvsem z realizacijo Bernardka, ki čaka v radijskem bunkerju na svojo prvo ponovitev že kar lepo število let.

Borut Trekman

MIROSLAV KOŠUTA, PESMI IN ZAPISKI

Čisto nič novega ni, da je pisati o poeziji nekaj povsem drugega kot brati poezijo: pri branju smo ne po svoji volji odvisni od avtorjeve privlačnosti, prikлеpanja ali prisiljevanja k njegovi govorici, pri pisanju o poeziji pa gre očitno za osvobajanje od te avtorjeve avtoritete, celo več, za protidejanje, ki se kaže, recimo, v tem, da pisec o poeziji snuje drugačno oblikovno podobo, kot jo je bil ustvaril pesnik (vsebinska drugačnost bi nemara bilo togo, enostransko zavračanje življenja, kakor se manifestira v pesmih). Tako je treba tudi ob branju nove Košutove zbirke *Pesmi in zapiski** biti pozoren od pe-

smi do pesmi, od pojava do pojava, kot jih je zbral oziroma doživel pesnik, nasprotno pa pisanje o njih ne more teči v tej smeri, saj pesniških dejstev kratkomalo ni mogoče združiti ali sešteti, česar prav tako ne bi mogla storiti niti nadrobna znanstvena analiza, kaj šele recenzija, ki ostaja na začetni stopnji informacije o poeziji; ta tradirana oblika pesniške informacije pa se zato ne more izogniti nevarnosti, da nekaterih stvari ne bi ponavljala in s tem postajala nepotrebna; njeno početje je namreč zgolj v tem, da lirične zaznave ali doživetja prevaja v pojme oziroma jih speljuje v prvotno, predpesniško stanje nedotaknjene sveta, ki je mogel zbuditi takšno ali drugačno doživetje.

Košutov svet je svet nas vseh: naš svet je tudi Košutov svet: to misel lahko kakor koli prevračamo, ne da bi pri tem izgubili njeno banalnost; zapisati se hoče, da pesnik ne razpolaga s kakim posebno novim, izvirnim svetom, ki ga sami nismo zmogli odkriti,

*Miroslav Košuta, *Pesmi in zapiski*. Založba Lipa 1969.